

Мікроекономіка

Надія ЄФІМЕНКО

**СИСТЕМА ОСНОВНИХ
ТА ОБОРОТНИХ КОШТІВ
МАШИНОБУДІВНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ****Резюме**

Здійснено аналіз системи оборотних коштів у машинобудуванні України з урахуванням внутрішніх та зовнішніх виробничих чинників. Виділені проблемні ланки в системі бухгалтерської класифікації коштів підприємств. Обґрунтовано необхідність оптимізації обліку з урахуванням специфіки технологічного циклу виробництва, циклу оборотності коштів, вироблення диференційного підходу до розподілу коштів у системі менеджменту.

Ключові слова

Машинобудування, основні кошти, оборотні кошти, національні рахунки, виробничий процес, відтворення галузі, конкурентоспроможність.

Класифікація за JEL: L60; L64.

© Надія Єфіменко, 2007.

Єфіменко Надія, канд. техн. наук, доцент кафедри органічної хімії Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького, Україна.

Вступ

Сьогодні, коли економіка України перейшла на ринкові методи функціонування, кожне підприємство має повністю відповідати саме за себе. Тільки що започатковані та вже чинні підприємства повинні самі вирішувати, як випускати продукцію відповідного рівня якості, в яких обсягах на певні проміжки часу та за яким рівнем цін її можна реалізувати, щоб бути конкурентоспроможним на ринку збуту.

З цього приводу постає значна проблема щодо важливості та актуальності організації основних та оборотних коштів. Саме оборотні кошти поряд з основними забезпечують діяльність підприємства, а якщо їх немає, то, відповідно, і відсутній виробничий процес. Яскравим прикладом цього твердження є сучасний стан України та роль у ній машинобудівного комплексу.

Теоретичний внесок у формування методології даної проблеми, його особливостей і загальних закономірностей розвитку заклали І. Ансофф, Р. Коуз. Важливий вклад у її розробку внесли Берман, Е. Емері, Дж. Д. Барнетт, П. Друкер, Р. Емерсон, З. Янг, А. Р. Стерлін, І. У. Тулін, Т. Сааті, П. Е. Білий, Є. П. Голубков, Д. Д. Платонова, Б. Є. Кваснюк, В. П. Александрова, М. М. Якубовський, А. А. Чухно, М. В. Попов та інші вчені, які довели, що найважливішим чинником економічного розвитку є нагромадження капіталу за рахунок відтворення пріоритетних галузей господарства, зокрема машинобудівного комплексу.

Наукова новизна полягає в аналізі системи основних та оборотних коштів народного господарства та становленні залежності нагромадження капіталу на ефективність функціонування машинобудування як виду економічної діяльності, формулювання наукового підґрунтя диференційної класифікації системи фінансового капіталу машинобудівних підприємств.

Постановка задачі полягає в аналізі системи основних та оборотних коштів машинобудівного комплексу. Методи дослідження ґрунтуються на аналітичному підході та обробці статистичної інформації щодо промислових підприємств машинобудівного комплексу України та макроекономічних показників системи національних рахунків.

Викладення основного матеріалу

Діяльність суб'єктів господарювання щодо створення та реалізації продукції здійснюється в процесі поєднання основних виробничих та оборотних фондів, зокрема і самої праці.

Безперервність процесу виробничої і комерційної діяльності потребує постійного інвестування коштів у ці елементи для здійснення розширеного їх відтворення.

Оборотний капітал у машинобудуванні як виді економічної діяльності проходить три стадії кругообігу: грошову, виробничу й товарну. На першій стадії під час авансування коштів здійснюється придбання й нагромадження необхідних виробничих запасів [1].

На відміну від основних виробничих фондів, оборотні фонди споживаються в одному виробничому циклі, та їхня вартість повністю переноситься на вартість виготовленої продукції. При цьому одна частина цих коштів у речовій формі входить у створений продукт і набирає товарної форми, в якій її використовує споживач. Інша частина також повністю споживається в процесі виробництва, але, втрачаючи свою споживну вартість, у речовій формі в продукт праці не входить (паливо, інші енергоресурси, витратні матеріали).

В економічній літературі існують різні підходи щодо визначення сутності оборотних коштів промислового виробництва. Дехто з економістів спрощено трактує їх як «предмети праці», «матеріальні активи», «гроші, що обертаються» [2].

Оборотні кошти підприємств покликані забезпечувати їх безперервний рух на всіх стадіях кругообігу з тим, щоб задовольняти потреби виробництва в грошових і матеріальних ресурсах, забезпечувати своєчасність і повноту розрахунків, підвищувати ефективність використання оборотних коштів.

Усі джерела фінансування оборотних коштів поділяються на власні, позикові та залучені. Власні виконують головну роль в організації кругообігу виробничих фондів, оскільки машинобудівні підприємства, які працюють на основі комерційного розрахунку, повинні володіти певною майновою та оперативною самостійністю з тим, щоб вести бізнес рентабельно і нести відповідальність за самостійно прийняті рішення.

Формування оборотних коштів відбувається в момент організації підприємства, коли створюється його статутний фонд. Джерелом формування в цьому випадку слугують інвестиційні засоби засновників підприємства. Правильна оцінка кількості оборотних статутних коштів є непростою задачею. Адже більшість чинних нині машинобудівних підприємств існували ще за часів СРСР, а сучасний стан статутного оборотного фонду вже не дає об'єктивної картини в цьому аспекті. У процесі роботи джерелом поповнення оборотних коштів є одержаний прибуток, а також прирівняні до власних

засобів так звані стійкі пасиви. Це засоби, які не належать підприємству, але постійно перебувають у його обороті [1, 2]. Такі засоби слугують основним джерелом формування оборотних коштів машинобудівного підприємства і перебувають у межах суми їх мінімального залишку. До них належать: мінімальна перехідна (з місяця в місяць) заборгованість по оплаті праці працівникам підприємства, резерви на покриття майбутніх витрат, мінімальна перехідна заборгованість перед бюджетом і позабюджетними фондами, засоби кредиторів, одержані як передплата за продукцію (товари, послуги), засоби покупців по заставах за поворотну тару, перехідні залишки фонду споживання тощо.

Для скорочення загальної потреби господарства в оборотних коштах підприємств машинобудівного комплексу, а також стимулювання їх ефективного використання доцільне залучення позичкових засобів.

Позичкові засоби є переважно короткостроковими кредитами банку, за допомогою яких задовольняються тимчасові додаткові потреби в оборотних коштах. Основними напрямками залучення кредитів для формування оборотних коштів є кредитування сезонних запасів сировини, матеріалів і витрат, пов'язаних із сезонним процесом виробництва; тимчасове заповнення недоліку власних оборотних коштів; здійснення розрахунків і опосереднення платіжного обороту. Сезонність виробництва не завжди була характерною для машинобудування, але зараз, з огляду на маркетингову політику, цей фактор набуває для підприємств значної ваги.

У виробничому процесі підприємство обробної промисловості (машинобудування) авансує вартість для створення продукції: у розмірі вартості використаних виробничих запасів, перенесеної вартості основних фондів, витрат на саму працю (заробітна плата та пов'язані з нею витрати). Виробнича стадія кругообігу оборотного капіталу завершується випуском готової продукції, після чого настає стадія реалізації.

На фінальній стадії авансування коштів триває доти, доки товарна форма вартості не перетвориться на грошову. Грошова форма, якої набирає оборотний капітал на третій стадії кругообігу, водночас є і початковою стадією наступного обороту капіталу. Таким чином відтворення машинобудівної галузі завершується.

У зв'язку з часовою невизначеністю стадії реалізації в умовах ринку та стохастичних чинників ринкової економіки може тривати доволі довго, що створює проблеми відтворення та відновлення капіталу.

Україна дістала у спадок від колишнього СРСР доволі потужний машинобудівний комплекс у складі обробної промисловості. Великі за площею, кількістю обладнання, робочої сили, сировинних запасів виробництва можуть існувати і відтворюватися лише за певних умов.

Основна умова полягає у наявності оборотного капіталу, який би покривав виробничі витрати майбутніх періодів. Тобто, по суті оборотні виробничі кошти в переважній більшості машинобудівних підприємств України

(приблизно 70% виробництв) [4] виконують функцію підтримки наявного виробництва, соціально-стабілізуючу функцію тощо.

Диференційний підхід щодо класифікації грошових коштів дасть змогу підприємству починати цикл випуску сформованого пакету замовлень, що у свою чергу зменшить тривалість виробничого циклу і підвищить майже всі макроекономічні показники машинобудування, зокрема рентабельність і прибуток, дозволить знизити собівартість.

Але нині гнучкий механізм роботи з коштами для машинобудівного підприємства обмежено засобами адміністративної регуляції (податки, інструкції тощо).

Спробуємо розглянути основні та оборотні кошти з точки зору системи бухгалтерського обліку.

По-перше, оборотні кошти – це грошові ресурси, вкладені в оборотні виробничі фонди і фонди обігу для забезпечення безперервного виробництва та реалізації виготовленої продукції.

По-друге, оборотні кошти – це активи, які протягом одного робочого циклу або одного календарного року можуть бути перетворені на гроші. Деякі науковці таке саме визначення дають терміну «оборотний капітал». Це свідчить про ідентичність, на їхню думку, понять «оборотні кошти» та «оборотний капітал».

Треба враховувати той факт, що бухгалтерська схема віднесення тих чи інших коштів до основних або оборотних має свою специфіку, залежно від виду економічної та промислової діяльності певного підприємства. Машинобудівне підприємство виділяється на фоні інших промислових підприємств неповним технологічним циклом. У зарубіжній економічній літературі окремі автори визначають оборотний капітал як оборотні активи за мінусом короткострокових зобов'язань. У такий спосіб визначають власний оборотний капітал.

Кругообіг оборотного капіталу і створення нової вартості відбувається у вигляді (1):

$$Г - Т...В...Т'Г, \quad (1)$$

де $Г$ – кошти, що авансуються;

$Т$ – предмети праці (товар);

$В$ – виробництво;

$Т'$ – готова продукція (товар);

$Г'$ – кошти, отримані від реалізації створеної продукції.

Мету функціонування капіталу буде досягнуто тоді, коли $Г' = Г + \Delta Г$, тобто коли відбувається приріст грошей порівняно з авансованою сумою.

Отже, самозростання капіталу відбувається в процесі кругообігу оборотного капіталу, який у машинобудуванні проходить майже всі відомі стадії обороту капіталу і набирає переважно товарної форми. Оборотний капітал бере участь у створенні нової вартості не прямо, а через оборотні фонди [2].

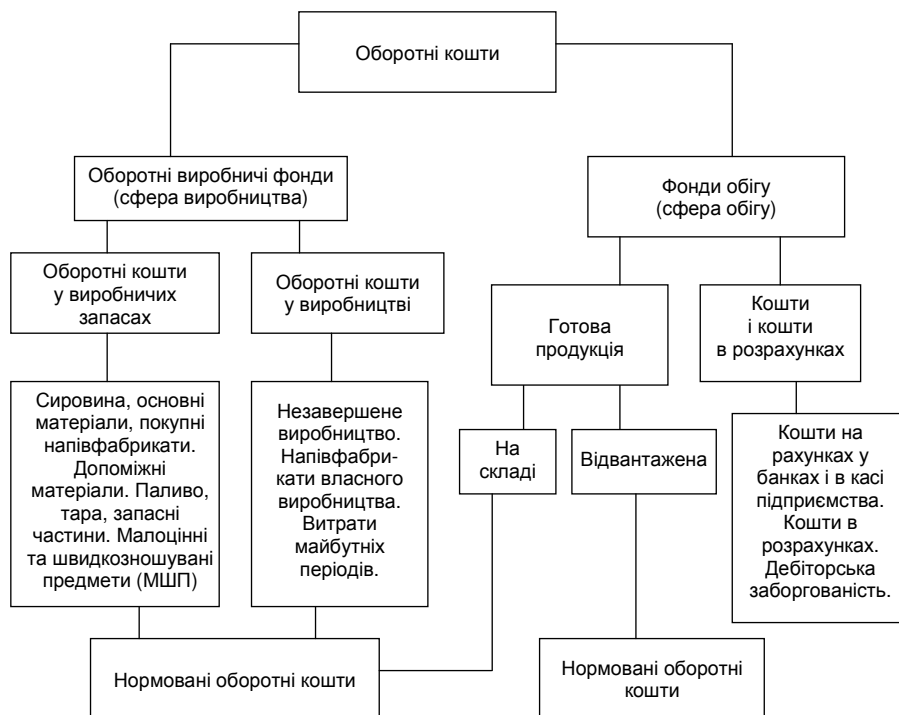
Склад і розміщення оборотного капіталу залежить від того, у якій сфері він функціонує: виробничій, товарно-посередницькій, сфері послуг (у тому числі фінансових).

У виробничій сфері машинобудування оборотний капітал (оборотні кошти) авансують в оборотні виробничі фонди і фонди обігу (рис. 1).

До виробничих фондів належать: сировина, основні й допоміжні матеріали, напівфабрикати, паливо, тара, запасні частини для ремонтів, малоцінні і швидкозношувані предмети, незавершене виробництво, напівфабрикати власного виготовлення, витрати майбутніх періодів.

Рисунок 1.

Склад і розміщення оборотних коштів

Фонди обігу – це залишки готової продукції на складі підприємств, відвантажені, але не оплачені покупцями товари, залишки коштів підприємств на поточному рахунку в банку, касі, у розрахунках, у дебіторській заборгованості, а також укладені в короткострокові цінні папери.

Таким чином, оборотний капітал (оборотні кошти) – це кошти, авансовані в оборотні виробничі фонди і фонди обігу для забезпечення безперервності процесу виробництва, реалізації продукції та отримання прибутку.

Аналіз структурних складових ВВП України доводить існування глибоких диспропорцій процесу нагромадження основного капіталу в Україні та необхідність розширеного й уточненого трактування нагромадження, яке не зводиться лише до поняття фонду нагромадження та його використання. Нагромадження основного капіталу (ОК) необхідно розглядати як постійний процес перетворення у реальні фактори нагромадження частини результатів виробництва та кредитних ресурсів за умов їх продуктивного використання у виробництві доданої вартості з урахуванням адекватного споживання основного капіталу. Тобто, нагромадження – основана змістова ланка розширеного відтворення, а відтворення – загальна відтворювальна форма нагромадження, і між ними може існувати як лінійна, так і нелінійна залежність, коли темпи розширеного відтворення перевищують темпи нагромадження і навпаки, що проявляється через капіталовіддачу і капіталомісткість.

З урахуванням вищезазначеного, постає питання щодо реальності зростання нагромадження ОК машинобудування як джерела стабільного розвитку економіки галузі. Економічна теорія зазначає, що джерелами економічного зростання слугують або розширення використання факторів виробництва – праці та капіталу, або підвищення їхньої ефективності в результаті технічного прогресу. Для економіки України і машинобудування як галузі промислової діяльності цей загальний закон має певну специфіку. З одного боку, ми підійшли до тієї межі, коли зростання виробництва можливе тільки за рахунок капіталовкладень, якщо до недавнього часу зростання виробництва було можливе за рахунок дозавантаження потужностей, які працювали на межі 50%. В умовах становлення ринкових відносин в Україні, априорі, неможливе 100% завантаження виробничих потужностей підприємств машинобудівного комплексу, це означає визначення подальшого зростання через позитивну динаміку інвестицій або нагромадження капіталу на валовій і особливо чистій основі, оскільки неможливо уявити серйозну модернізацію за умов сучасного розміру нагромадження капіталу.

З іншого боку, за рахунок впровадження досконаліших технологій саме по собі відбувається підвищення ефективності факторів виробництва, тому модернізація необхідна з причини значного розриву між ефективністю технологій, використовуваних у нас, і передових світових технологій, що аргументує єдиний шлях економічного зростання – здійснення широкомасштабної заміни більшості чинних нині техніки і технологій на нові, які відповідають світовим стандартам, а це вимагає активізації процесу нагромаджен-

ня основного капіталу на чистій основі в промисловості взагалі й у машинобудуванні зокрема.

Вчені дотримувалися різних поглядів на проблему нагромадження: Деякі вважали, що норма нагромадження визначає темпи економічного зростання, інші – ефективність нагромадження, ще інші враховували обидва фактори, але для України є важливою ще й особлива увага до норми та абсолютного розміру чистого нагромадження основного капіталу (ЧНОК), причиною чого є значний розрив у обсягах споживання ОК країн, які розвиваються, і розвинутими країнами. Отже, ефективність нагромадження залежить не лише від його обсягу, оскільки це було б вибором екстенсивного шляху розвитку, а й від ступеня оновлення активної частини основного капіталу, найчастіше пов'язаної із ЧНОК.

За дослідженнями автора та інституту економічного прогнозування НАН України, чисте нагромадження основного капіталу, яке найкращим чином віддзеркалює дію інвестиційної складової економічного розвитку, становило у ВВП України у 1989 р. – 7,4%, у 1990 р. – 6,2%, що в 2–2,5 рази менше, ніж у Кореї та Японії, які мали амбітні плани досягнення високих темпів економічного зростання, і в 1,4–1,7 рази менше, ніж у середньому по різних країнах ОЕСР за 1978–1987 рр. (протягом зазначеного десятиріччя у цих країнах на 1% приросту ВВП спрямовувалося 7,6% валового та майже 4% чистого нагромадження основного капіталу у витратній структурі ВВП). Навпаки, споживання основного капіталу в Україні у стільки ж разів перевищувало показники цих країн, що пояснювалося незадовільним якісним рівнем основних фондів, аномальною потребою у їх ремонтах та заміні, внаслідок чого витрати на підтримання робочого стану чинної матеріальної бази виробництва обмежували можливості її розширення та проведення прогресивної структурної політики. Це особливо помітно на прикладі обробної промисловості України, складовою ланкою якої є машинобудівний комплекс. Отже, не дивно, що вже у 1989 р. в Україні, навіть за офіційними даними, розпочався загальний спад виробництва.

Період 1990–1998 рр. характеризується зниженням частки ЧНОК у ВВП від 6,0% 1990 р. до 0,8% ВВП 1998 р. (табл. 1), в умовах падіння обсягу ВВП, коли зміна ВВП (у відсотках до попереднього року) становила 8,7% у 1991 р. та 1,9% – у 1998 р. І хоча 1990–1998 рр. об'єднують період трансформаційного спаду економіки України 1991–1994 рр. та період початку депресивної стабілізації (1995–1998 рр.), процес нагромадження капіталу, на відміну від багатьох суперечностей економічного відтворення, зазнав найглибших деформацій і поява перших ознак поновлення позитивної динаміки ЧНОК розпочалася лише у 1999 р., чому передували цілком хаотичні рухи зміни чистого нагромадження (% до попереднього року) – від 70,0% у 1991 р. до 35,4% – у 1994 р. та 34,4% – у 1998 р.

Таблиця 1.

**Динаміка чистого нагромадження основного капіталу
в економіці України**

	У фактичних цінах, млрд крб.; млрд грн.	У порівняльних цінах, млн крб., млрд грн.	% до ВВП (у фактичних цінах)	% до ВВП (у порівняльних цінах)	Темпи приросту (% до попереднього року у фактичних цінах)	Індекс зміни (% до попереднього року)	ЧН (% до ВН рік до року у фактичних цінах)	ЧН (% до ЧЗ рік до року у фактичних цінах)
1990	10,03	–	6,0	–	–	–	26,1	31,3
1991	6,414	3,0	2,1	2,0	–4,0	30,0	10,6	14,0
1992	418,718	16,0	8,3	6,0	6883,3	266,6	30,6	46,6
1993	6330	166	4,3	3,9	1410,8	39,6	17,5	31,1
1994	54650	4097	4,5	3,6	763,4	64,8	19,3	34,5
1995	273611	42267	5,0	4,0	400,7	77,3	21,6	101,0
1996	2189	1272	2,7	2,6	–	46,4	13,0	138,4
1997	1175	1094	1,5	1,4	–46,3	50,0	6,4	691,2
1998	815	771	0,8	0,9	–30,6	65,6	4,1	230,9
1999	1901	1521	1,5	1,5	133,3	186,7	7,6	31,0
2000	3204	2707	1,9	2,0	68,6	142,4	9,6	27,5
2001	5908	5215	2,9	2,8	84,4	162,8	14,7	32,9
2002	7129	6849	3,2	3,2	20,7	115,9	16,5	26,9
2003	16190	15582	6,1	6,3	127,1	218,6	29,4	45,7
2004	31244	26680	9,1	8,9	193,0	164,8	40,2	49,9
2005								
Середній рівень за 1993–2005 рр.	–	–	3,9	3,7	–	–	–	–

Джерело: Статистичний щорічник Держкомстату України. – К., 2005.

За оцінками економічної ситуації в Україні, саме у 2000 р. з'явилися певні ознаки позитивних зрушень на користь виробництва кінцевої продукції, зокрема харчової та, певною мірою, машинобудівної, що співпало з позитивним трендом ЧНОК, тому теза щодо визначальної ролі у циклічному розвитку нагромадження основного капіталу на чистій основі отримала повне підтвердження практикою розвитку економіки України.

Зростання капіталовкладень 2003 р. у будівництві становило 29,8%, машинобудуванні – 1,5 разу, харчовій промисловості – 28,5%, у виробництві коксу, ядерного палива, продуктів нафтопереробки, легкої промисловості – 1,7 ра-

зу, машинобудування – 2,8 разу. Це стало основою 12,0% зростання 2004 р., оскільки темпи зростання капітальних вкладень даного року знизилися проти 2003 р. на 3,3%, що зразу віддзеркалилося на динаміці ЧНОК, і зміна ЧНОК становила +64,8% проти +119,0% попереднього року, а його абсолютний розмір зріс лише у 1,9 разу проти 2,3 попереднього періоду (табл. 2) [4].

Випереджальними темпами тривало зростання довгострокових кредитів і кредитів на інвестиційну діяльність, що підтримало позитивну динаміку економічного зростання в Україні. Але структура кредитних вкладень, як джерела отримання майбутнього доходу і зростання нагромадження, у майбутньому була не ефективною. Винятком стали лише деякі підприємства видобувної та обробної промисловості, в тому числі машинобудівні підприємства різної форми власності та організаційної структури. Оскільки основними позичальниками банківських кредитів, як і раніше, були суб'єкти господарювання оптової та роздрібної торгівлі; торгівлі транспортними засобами, послуг з ремонту, питома вага яких у загальному обсязі кредитних вкладень була найбільшою і становила 41,9%, тобто обсяги кредитування спрямовувалися не у сферу виробництва, а в торгівлю та посередництво. У цьому і полягає проблема кредитування промислових галузей із повним технологічним циклом і повним циклом оборту капіталу. Машинобудування і належить до таких галузей. Термін окупності інвестицій у машинобудівному комплексі (МБК) може досягати 8 і навіть 12 років. Це робить машинобудування непривабливим для банківського кредитування. Відсутність кредитів не дає необхідного простору для оптимального вирішення виробничих питань, а отже, і фінансових стимулів відтворення підприємств машинобудівного комплексу.

Таблиця 2.

Зміни ВВП та його компонентів, у % до попереднього року

Роки	Зміна ЧНОК	Зміна СОК	СОК (% до ВНОК)	Зміна ВВП	Зміна ВНОК
1991	-70,0	-4,0	90,0	-8,7	-19,5
1993	-60,4	-9,0	82,0	-14,2	-30,5
1994	-35,2	-27,0	81,0	-22,9	-41,0
1995	-22,7	+16,0	78,0	-12,2	-30,8
1997	-50,0	-0,1	94,0	-3,0	+2,1
1998	-34,4	-0,8	96,0	-1,9	+2,6
1999	+86,7	-5,0	92,0	-0,2	+0,1
2000	+42,4	+6,0	90,0	5,9	+12,4
2001	+62,8	+3,0	85,0	9,2	+6,2
2002	+15,9	+0,3	83,0	5,2	+3,4
2003	+119,0	-0,6	71,0	9,3	+22,5
2004	+64,8	+4,1	60,0	12,0	+20,5

Джерело: Статистичний щорічник Держкомстату України. – К., 2005.

Тобто, позитивні зрушення у чистому нагромадженні основного капіталу мали ознаки покращення кількісних параметрів, а не поліпшення якісного чистого нагромадження особливо активної частини за рахунок модернізації промисловості України.

Зростання чистого нагромадження певною мірою зумовлене зниженням споживання основного капіталу (СОК), що, в умовах критичної зношеності основних фондів та мізерних обсягів капіталовкладень, є надзвичайно застережливим фактом, оскільки економіка України є надзвичайно енергетично та сировинновитратною і зростання цін на енергоносії при сучасному технічному та технологічному забезпеченні виробництва може призвести до колапсу цілих галузей, до яких належить і машинобудівна галузь промисловості. Термін служби основних фондів переважно становить 20–25 років, і протягом 15 років в Україні спостерігалось їх мінімальне оновлення, тоді складається ситуація, що їх використання власниками підприємств приносило прибуток, який не капіталізувався, що дало змогу повернути приватизаційні кошти та ще й у майбутньому без витрат продати повністю зношені основні фонди.

Якщо вартість продукту (w) становитиме: $c + g$, де c – вартість споживчих засобів виробництва, g – заново створена вартість, а $g = v + m$, де v – вартість, яка отримана робітником, а m – додаткова вартість, то отримаємо наступну формулу вартості продукту: $w = c + v + m$, звідси додаткова вартість: $m = w - c - v$.

За СНР (системою національних рахунків), для визначення додаткової вартості за вихідну величину ми приймаємо валовий прибуток економіки загалом, який є тією частиною доданої вартості, що залишається у виробників після вирахування видатків, пов'язаних з оплатою праці найманих працівників, і чистих податків на виробництво та імпорт, тобто прибуток, відповідно до вищезазначеної формули, уже звільнений від вартості, отриманої працівником.

Перехід до додаткового продукту вимагає ще звільнення від суми споживання основного капіталу, оскільки, за методологією СНР, споживання основного капіталу (в розмірі нарахованої амортизації) включається у валові показники на тій основі, що в процесі реалізації продукції і послуг ця вартість повертається виробнику і нагромаджується, збільшуючи ресурси [3].

За методику розрахунку додаткової вартості зростання розміру споживання основного капіталу в промисловості знижує додаткову вартість, а в умовах неадекватної вартості основних засобів не дає можливості визначити реальну величину додаткового продукту. Оскільки для нарахування споживання основного капіталу використовується балансова вартість основних фондів (ОФ), а не ринкова, то, на думку О. Ю. Болховітінової, відсутність реєстру ОФ по підприємствах на основі адекватної їх індексації, продовження амортизаційної реформи, сприяла б створенню заощаджень і їх трансформації у нагромадження. Проблема ускладнюється тим, що ці заходи здійс-

ними тільки за умови, якщо доходи власників ОК не знизяться або знизяться на певний період, а віддача буде більшою, і зменшення доходів відбуватиметься за рахунок зменшення оподаткованої частини прибутку.

Аналіз стану чистого нагромадження ОК за період 1990–1998 рр. (табл. 2) [4] та його зіставлення з трендом СОК та ВВП України доводить, що саме темпи і глибина падіння чистого нагромадження основного капіталу (ЧНОК) і є причиною глибокої кризи економічної системи промислового виробництва. Протягом даного відтворення, яке виключило капіталізацію доходів з метою нагромадження основного капіталу, а стимулювало споживацьку модель розвитку і не стимулює накопичення основного капіталу на підприємствах галузей із неповним виробничим циклом. Водночас за 1991–1996 рр. у загальному обсязі промислового виробництва зросли частки чорної металургії з 11% до 22%, енергетики – 3,0% до 13,0%, паливної промисловості – з 5,7% до 15,0% і знизилася частка машинобудування та металообробки з 31,0% до 15,0%, легкої промисловості – з 10,0% до 2,0%, тобто відбувалося скорочення галузей виробників кінцевої продукції. Перші позитивні імпульси виходу з кризового стану були зумовлені зростанням виробництва експортоорієнтованої продукції, для якої характерна висока матеріаломісткість та енергомісткість, і низькі ціни на енергоресурси та природні ресурси (порівняно зі світовими) давали змогу виробляти продукцію на основі застарілих техніки і технологій, не здійснюючи капіталовкладень, що і стало основною причиною скорочення чистого нагромадження та неадекватної оцінки спожитого капіталу. Консервація технологічної відсталості країни не дала можливості в наступні роки досягти такого розміру нагромадження ОК, який набрав би сили позитивного шоку для стабільного відтворення промислових галузей.

Ці зусилля, щодо зменшення періоду обертання оборотних коштів, при тому, що підприємство зацікавлене у продовженні терміну сплати кредиторської заборгованості, можуть окупитися зведенням фінансово-експлуатаційної потреби (ФЕП) до нуля або навіть перетворенням у від'ємну величину, коли у машинобудівного підприємства залишається навіть більше грошових фондів, ніж потрібно для безперервної роботи. Тоді, правда, постає питання про ефективність використання залишків оборотних коштів. Величину ФЕП часто визначають як потребу в оборотних коштах або просто як експлуатаційні потреби, і визначається вона як різниця між сумою коштів, вкладених у запаси сировини, готової продукції, а також дебіторську та кредиторську заборгованості. Широко відомі різні способи визначення ФЕП. Дуже зручно для практики машинобудування виражати ФЕП у відсотках до виручки від реалізації.

Якщо результат, скажімо, 50%, то це означає, що нестача оборотних коштів підприємства еквівалентна цілій половині його річної виручки, і 180 днів на рік підприємство працює тільки на те, щоб покрити свої фінансово-експлуатаційні потреби. В умовах машинобудівельного виробництва тривалість основного виробничого циклу може становити до 4–8 років, а потреба в оборотному капіталу може становити велику суму.

Висновки

Аналізуючи вищевикладене можна стверджувати що система управління та обліку основних та оборотних коштів, яку застосовують у СНР та існуючій системі бухгалтерського обліку, потребує, на думку автора, гнучкого підходу й удосконалення для промислових підприємств МБК. Вона має бути оптимізована з урахуванням специфіки технологічного циклу виробництва, циклу оборотності коштів, вироблення диференційного підходу до розподілу коштів в системі менеджменту підприємств МБК з урахуванням пріоритету розвитку машинобудування як виду економічної діяльності в сучасній системі промислового виробництва України.

Література

1. Баканов М. И., Шеремет А. Д. Теория экономического анализа. – М.: Финансы и статистика, 1993.
2. Палий В. Ф. Основной капитал и оборотные материальные активы. – М.: Бератор-Пресс, 2003. – 200 с. – (Новое в бух. учете).
3. Системный анализ в экономике и организации производства / Градов А. П. – М.: Наука, 1998.
4. Статистичний щорічник України за 2005 рік. Державний комітет статистики України.

Стаття надійшла до редакції 4 квітня 2007 р.